

МОЛОДІЖНА РОБОТА. МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА

УДК 316.46-053.81-043.86:364-322](045)

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА
У МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Бенецький Сергій, аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID 0009-0003-7840-243

E-mail: Siroga2009@i.uat

Коляда Назарій, аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID 0000-0002-1343-4866

E-mail: koliadanazariy@ukr.net

У статті на основі аналізу теорії і практики охарактеризувати особливості формування соціального лідерства у молоді засобами волонтерської діяльності.

Автором з'ясовано, що формування соціального лідера в молодіжному середовищі на сучасному етапі розвитку суспільства, демократичної країни – надактуальне міждисциплінарне завдання освіти, соціальної політики держави. Означені життєво важливі аргументи зумовлюють потребу щодо пошуку та реалізації нових підходів до виконання поставленого завдання, зокрема засобами волонтерської діяльності.

Ключові слова: лідер, лідерство, соціальний лідер, студентська молодь, формування соціального лідерства у молоді, волонтерство, волонтерська діяльність.

**FORMATION OF SOCIAL LEADERSHIP
YOUTH THROUGH VOLUNTEER ACTIVITIES**

Benetskyi Sergiy, Postgraduate student at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID 0009-0003-7840-243

E-mail: Siroga2009@i.uat

Koliada Nazariy, graduate student of the Department of Social Pedagogy and Social Work Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID 0000-0002-1343-4866

E-mail: koliadanazariy@ukr.net

The article, based on the analysis of theory and practice, characterizes the peculiarities of the formation of social leadership among young people by means of volunteering.

Modern society needs proactive individuals who possess organizational and communicative qualities, a humanistic orientation, and readiness for partner-based, personally-oriented interaction with students. A new type of personality of a specialist: sociable, active, proactive, persistent, energetic, observant, independent – necessary for leading a group of students and parents. In this regard,

higher education should create the most favorable conditions for nurturing leadership qualities in student youth.

Numerous studies of public opinion confirm that social leadership is necessary for modern society, because the social leader acts as a key figure in the process of making particularly important decisions in the social sphere, as well as in the system of social management.

The author found out that volunteer activity has a significant potential in the formation of social leadership of student youth – a voluntary, socially oriented, non-profit activity carried out by volunteers through the provision of volunteer assistance.

The formation of a social leader in the youth environment at the current stage of development of society, a democratic country is an urgent interdisciplinary task of education and social policy of the state. The identified vital arguments determine the need to find and implement new approaches to the implementation of the task, in particular by means of volunteer activities, are the subject of further research. Reasoned organizational conditions for the formation of social leadership among student youth by means of volunteer activities can be used in the activities of student social and psychological services, youth centers, and other educational and social youth structures.

Key words: leader, leadership, social leader, student youth, formation of social leadership in youth, volunteering, volunteer activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема формування лідера нового покоління – одна з надактуальних у процесі суспільного розвитку загалом та розвитку освіти, професійної підготовки зокрема. Мета сучасної системи вищої освіти спрямована на виховання лідера як творчої, духовно-моральної особистості, прогресивного представника світової спільноти й громадянина своєї держави, як ініціативної особистості, якій притаманні організаторські та комунікативні якості, гуманістична спрямованість, готовність до партнерської особистісно орієнтованої взаємодії.

Формування молодого лідера як потенціалу нації передбачено Законом України «Про основні засади молодіжної політики» (2021), Державною цільовою соціальною програмою «Молодь України» на 2021–2025 роки (2021), Національною молодіжною стратегією до 2030 року та іншими нормативними і концептуальними документами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування лідерських якостей особистості висвітлено в дослідженнях вітчизняних (А. Лутошкін, Л. Уманський, О. Уманський, О. Чернишов та ін.) й зарубіжних (Е. Богардус, К. Берд, К. Бланшар, М. Вебер, Р. Стогдилл, П. Херсі, Ф. Фідлер та ін.) науковців. Однак, у вітчизняному науковому дискурсі недостатньо досліджено можливості ефективних та інноваційних засобів формування лідера, соціального лідера у молодіжному середовищі, з-поміж яких вагомий потенціал має волонтерська діяльність.

Мета статті – на основі аналізу теорії і практики охарактеризувати особливості формування соціального лідерства у молоді засобами волонтерської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Трансформація освіти в контексті реформи «Нова українська школа» передбачає здійснення кардинальних змін, що стають найважливішими викликами для молодого покоління українців і спонукають до пошуку нових підходів до формування їхніх лідерських якостей, оскільки «запроваджувана реформою педагогіка партнерства, крім інших засад, базується на розподіленому лідерстві, що передбачає проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків» [13, с. 4].

Міжнародними нормативними та концептуально-стратегічними документами визначено важливість лідерства як засобу формування інклюзивного сталого розвитку

суспільства (Освітня стратегія UNESCO, Програма розвитку «Молодіжна європейська рада» та ін.).

Формування молодого лідера як потенціалу нації передбачено Законом України «Про основні засади молодіжної політики» (2021), Державною цільовою соціальною програмою «Молодь України» на 2021–2025 роки (2021), Національною молодіжною стратегією до 2030 року та інших нормативних та концептуальних документах [5].

Окремі аспекти зазначеної проблеми були предметом дисертаційних досліджень з різних галузей знань: Ж. Петрочко вивчала сутність і функціональна роль соціальної ініціативності у структурі лідерства підлітків [14], Д. Бибик, І. Савельчук – соціальне лідерство як підґрунтя для розвитку партнерської взаємодії в освітньому середовищі університету [1–2], Н. Мараховська – формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання гуманітарних дисциплін [12], та ін.

На основі використання методів систематизації та узагальнення основних теорій лідерства (теорій визначної особистості, теорій лідерських якостей, біхевіористських теорій, теорій партиципативного лідерства, ситуаційного лідерства, транзакційних теорій і теорій трансформаційного лідерства) дослідниками встановлено, що «найбільш ефективним є трансформаційне лідерство як процес, у якому лідер і послідовники спонукають один одного до вищих рівнів моральності і вмотивованості, що забезпечує пріоритет соціальних цінностей і заохочує до співпраці. Схарактеризовано основні типи лідерів із позиції інтегрального підходу, що ґрунтується на закономірностях спіральної динаміки (за К. Грейвзом), яка обґрунтовує можливості зростання лідерів за рівнями, розміщеними у сталій послідовності» [13, с. 10].

Лідерство як соціальний феномен та особистісне утворення представники різних наукових галузей розглядають з різних аспектів, зокрема:

- «спосіб взаємодії, що включає поведінку і ставлення до особистості, піднесеної іншими на роль лідера;
  - взаємодія між членами групи. Лідери є агентами змін, особами, чії дії більшою мірою впливають на інших людей... Про лідерство йдеться, коли один член групи змінює мотивацію і компетентності інших членів групи;
  - процес взаємодії лідерів і послідовників, спрямований на досягнення цілей організації через зміни;
  - мистецтво впливу на людську природу.... Це мистецтво впливу на групу людей власним переконанням або прикладом слідування певною лінією поведінки;
  - адміністративний виконавець вищого рівня і його правляча коаліція в організації, які мають силу, статус і ресурси для маніпулювання, інтерпретації і обговорення обмежень і ресурсів для їх упровадження;
  - рольова поведінка певного члена групи, який більше, ніж інші члени групи, розуміє, впливає на розв'язання проблем або досягнення цілей групою;
- взаємовплив лідерів і послідовників, спрямований на зміни, які відповідають їхнім спільним цілям» (Є. Панченко) [13, с. 10].

З-поміж різних підходів до трактувань понять «лідер», «лідерство» заслуговують на увагу ті, що характеризують соціального лідера як провідника суспільних ідей.

Так, в сучасних соціокультурних умовах набуває актуальності та суспільної затребуваності розвиток соціального лідерства як «соціального явища, яке характеризується спільною організацією та управлінням суспільно-значущою діяльністю щодо ініціювання соціальних змін, знаходженням оптимальних засобів їх досягнення для вирішення актуальних проблем теорії та практики соціальної роботи у площині сталого

розвитку суспільства. Соціальне лідерство визначається дослідниками як інтегроване особистісне утворення, що виявляється у прагненні й здатності фахівців до реалізації лідерського потенціалу у різних сферах життєдіяльності суспільства» (Д. Бибик та ін.) [2, с. 14].

Дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців довели, що соціальний лідер – це:

– «харизматичний творець, спроможний співпрацювати, професіонал у соціальній сфері із системно-стратегічним баченням» [2, с. 16];

– «людина, яка може надихати й об'єднувати людей для генерування спільних ідей, спрямованих на прогресивний соціальний розвиток і спільні дії задля їх реалізації» [2, с. 16];

– «харизматична самомотивована особистість, яка має стратегічне бачення, сильна духом і системно-наполеглива у досягненні цілей, відповідальна за прийняті рішення» [2, с.17];

– «людина, яка є ключовою фігурою в процесі прийняття особливо важливих рішень, а також в системі соціального управління в цілому» [2, с. 17].

Численні дослідження громадської думки підтверджують, що соціальний лідер відіграє важливу роль у процесі прийняття важливих рішень у соціальній сфері, а також в системі соціального управління. Однак, у вітчизняному науковому дискурсі недостатньо досліджено можливості ефективних та інноваційних засобів формування лідера, соціального лідера у молодіжному середовищі.

З-поміж ефективних та інноваційних засобів формування лідера, соціального лідера у молодіжному середовищі окрему роль відводимо волонтерській діяльності.

Потужний потенціал у справі формування соціального лідерства у молоді має волонтерська діяльність – «добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [4] (ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність (2011).

Питання лідерства і волонтерства стали предметом досліджень О. Балдинюк, О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Звереві, Н. Заверико, А. Капської, Н. Коляди, О. Кравченко, О. Лісовця, Н. Левченко, О. Лозовицького, Н. Поліщук, Н. Романової та ін. [7; 9; 15].

Волонтерську діяльність розглядають як ефективний засіб у справі формування особистісних, професійних якостей загалом та формування лідерства у студентської молоді зокрема.

Волонтерство – це «добровільний вибір, який виражає особистісні погляди і позицію; передбачає активну участь громадянина в громадському житті; сприяє покращенню якості життя, поглибленню солідарності між людьми; зумовлює реалізацію основних людських потреб на шляху побудови більш справедливого суспільства; сприяє більш збалансованому економічному і соціальному розвитку; виражається зазвичай у спільній діяльності в рамках різних асоціацій тощо» [3] (Загальна декларація волонтерів, Париж, 1990 р.).

Волонтерська діяльність – це:

– «добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [4] (ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність», 2011 р.);

– «добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб – волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих

обставинах та потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера» [8] (Т. Крижановська);

– «добročинна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту і процвітання спільнот і суспільства в цілому» [6] (І. Зверева).

Такий різноаспектний набір підходів до трактувань понять «волонтер», «волонтерство», «волонтерська діяльність» підтверджує думку, що «в науці наявна полісемія щодо сутності поняття «волонтерство», що трактується як:

– добročинна діяльність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства у цілому;

– добровільна діяльність, заснована на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства без отримання прибутку, одержання оплати або кар'єрного зростання;

– отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; основа функціонування громадських організацій, форма громадянської активності населення; національна ідея милосердя та благодійності» [11, с. 8] (Т. Лях).

Акцентуючи на соціальному аспекті та потенціалі волонтерства О. Лозовицький пропонує такі напрями волонтерської діяльності:

– «соціально-реабілітаційна робота, попередження і подолання негативних явищ у молодіжному середовищі «робота з молоддю та підлітками, котрі перебувають у кризовому стані, схильні до суїциду; робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки; підтримка та розвиток соціально дезадаптованої молоді; профілактика вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин; профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом, та СНІДу; педагогічна підтримка підлітків та молоді, які постраждали від морального, фізичного, сексуального насильства чи насильства у сім'ї» [10];

– «соціальна опіка і соціальний захист соціально незахищених груп молоді (підтримка та розвиток творчих здібностей молодих інвалідів; соціальна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям; робота з групами ризику; волонтерські програми соціальної опіки)» [10];

– «соціальний розвиток молоді та її інтеграція у суспільство (формування інтересів, потреб, цінностей та пріоритетів життя; сприяння самовихованню, самовизначенню та самовдосконаленню; розвиток та підтримка творчого потенціалу талановитої молоді; формування світогляду молодої людини засобами соціальної реклами)» [10].

Волонтерські організації розглядаються як різноаспектний «ресурс поліпшення соціальної роботи з молоддю, зокрема, з молодими сім'ями, молодими інвалідами, сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, з особами, що повернулися з місць позбавлення волі» [10].

Тому, означені вище підходи до означення волонтерства, насамперед, як соціального феномену підтверджує думку про його вагомий потенціал у справі формування соціального лідера як провідника суспільних ідей, реалізатора лідерського потенціалу у різних сферах життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування соціального лідера в молодіжному середовищі на сучасному етапі розвитку суспільства, демократичної країни –

надактуальне міждисциплінарне завдання освіти, соціальної політики держави. Означені життєво важливі аргументи зумовлюють потребу щодо пошуку та реалізації нових підходів до виконання поставленого завдання, зокрема засобами волонтерської діяльності, є предметом подальших досліджень. Обґрунтовані організаційні умови формування соціального лідерства у студентів, зокрема засобами волонтерства, можуть бути використані у діяльності студентських соціально-психологічних служб, молодіжних центрів, інших освітніх та соціальних молодіжних структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бибик, Д. Д. & Савельчук, І. Б. Соціальне лідерство як підґрунтя для розвитку партнерської взаємодії в освітньому середовищі університету. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 25. С. 119–125.
2. Бибик, Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Соціальна робота. 2021. №1 (7). С. 14–18.
3. Загальна декларація добровольців. Париж, 14 вересня 1990. [Електронний ресурс] URL: http://www.volunteer.ru/5/1/5_1_dekl2.htm (дата запити: 09.09.2024)
4. Закон України «Про волонтерську діяльність» (2011). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата запити: 08.09.2024)
5. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата запити: 08.09.2024)
6. Зверева І. Д., Лактіонова Г. М. Розвиток соціальної роботи та соціальної педагогіки в Україні: (підсумки 2-річної реалізації проекту «Соціальна освіта в Україні»). *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. № 4. С. 2–6.
7. Коляда Н. М., Поліщук Н. М. Волонтерська здоров'язбережувальна діяльність як форма соціального становлення студентської молоді. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 1 (6). С. 184–191.
8. Крижановська Т. І. Волонтерський рух на Харківщині: проблеми та перспективи. *Управління розвитком*. 2010. № 7(83). С. 123–124.
9. Левченко Н. В., Коляда Н. М. Молодіжне волонтерство: напрями та перспективи діяльності. *Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти* : матеріали VI Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю (м. Умань, 31 травня 2023 р.). Академічна доброчесність як цінність освітньо-наукової діяльності : матеріали регіонального науково-практичного онлайн-семінару (м. Умань, 22 травня 2023 р.). Умань : ЦП «Компринт», 2023. С. 107–111
10. Лозовицький О.С. Молодіжне лідерство і волонтерство в Україні. Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=73474 (дата запити: 08.09.2024)
11. Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2009. 20 с.
12. Мараховська Н. В. Лідерська позиція майбутнього вчителя початкових класів як складова професійної компетенції. *Зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-ту*. Сер. Педагогічні науки. Херсон, 2007. Вип. 45. С. 300–303.
13. Панченко Є А. Формування лідерських якостей старшокласників засобами неформальної освіти у США: автореф. дис.....к.пед.н. 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2019. 24 с.
14. Петрочко Ж. В. Сутність і функціональна роль соціальної ініціативності у структурі лідерства підлітків. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18(2). С. 143–150.
15. Романкова Л. Волонтерська діяльність як складова формування моральних цінностей студентської молоді. *вища освіта України*. № 4. 2015. С. 54–60.

REFERENCES

1. Bybyk, D. D. & Savelchuk, I. B. Sotsialne liderstvo yak pidgruntia dlia rozvytku partnerskoi vzaiemodii v osvithnomu seredovyshti universytetu. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. 2018. Vyp. 25. S. 119–125.
2. Bybyk, D. Stanovlennia fenomenu sotsialnoho liderstva u naukovomu prostori sotsialnoi roboty. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii: Sotsialna robota. 2021. №1 (7). S. 14–18.
3. Zahalna deklaratsiia dobrovoltsiv. Paryzh, 14 veresnia 1990. [Elektronnyi resurs] URL: http://www.volunteer.ru/5/1/5_1_dekl2.htm (data zapytu: 09.09.2024)
4. Zakon Ukrainy «Pro volontersku diialnist (2011). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (data zapytu: 08.09.2024)
5. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady molodizhnoi polityky» (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (data zapytu: 08.09.2024)
6. Zvierieva I. D., Laktionova H. M. Rozvytok sotsialnoi roboty ta sotsialnoi pedahohiky v Ukraini: (pidsumky 2-richnoi realizatsii proektu «Sotsialna osvita v Ukraini»). Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. 2001. № 4. S. 2–6.
7. Koliada N. M., Polishchuk N. M. Volonterska zdoroviazberezhualna diialnist yak forma sotsialnoho stanovlennia studentskoi molodi. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. 2021. № 1 (6). S. 184–191.
8. Kryzhanovska T. I. Volonterskyi rukh na Kharkivshchyni: problemy ta perspektyvy. Upravlinnia rozvytkom. 2010. № 7(83). S. 123–124.
9. Levchenko N. V., Koliada N. M. Molodizhne volonterstvo: napriamy ta perspektyvy diialnosti. Prosotsialna osobystist u hendernomu vymiri: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty : materialy VI Vseukrainska nauково-praktychna konferentsiia z mizhnarodnoiu uchastiu (m. Uman, 31 travnia 2023 r.). Akademichna dobrochesnist yak tsinnist osvithno-naukovoi diialnosti : materialy rehionalnoho nauково-praktychnoho onlain-seminaru (m. Uman, 22 travnia 2023 r.). Uman : TsP «Komprynt», 2023. S. 107–111
10. Lozovytskyi O.S. Molodizhne liderstvo i volonterstvo v Ukraini. Rezhym dostupu: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=73474 (data zapytu: 08.09.2024)
11. Liakh T. L. Sotsialno-pedahohichna diialnist studentskykh volonterskykh hrup: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.05 «Sotsialna pedahohika». Kyiv, 2009. 20 s.
12. Marakhovska N. V. Liderska pozytsiia maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv yak skladova profesiinoi kompetentsii. Zb. nauk. pr. Kherson. derzh. un-tu. Ser. Pedahohichni nauky. Kherson, 2007. Vyp. 45. S. 300–303.
13. Panchenko Ye A. Formuvannia liderskykh yakosti starshoklasnykiv zasobamy neformalnoi osvity u SSHA: avtoref. dys.....k.ped.n. 13.00.01 – zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky. Sumskyi derzhavnyi pedahohichni universytet imeni A. S. Makarenka. Sumy, 2019. 24 s.
14. Petrochko Zh. V. Sutnist i funktsionalna rol sotsialnoi initsiatyvnosti u strukturi liderstva pidlitkiv. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. 2014. Vyp. 18(2). S. 143–150.
15. Romankova L. Volonterska diialnist yak skladova formuvannia moralnykh tsinnosti studentskoi molodi. vyshcha osvita Ukrainy. № 4. 2015. S. 54–60.